

Дамановський А.М. (м. Харків)
**ВІЗАНТІЙСЬКЕ МІСТО АВІДОС
НА ТОРГІВЕЛЬНИХ ШЛЯХАХ
РУСЬКИХ МОРЕПЛАВЦІВ X ст.**

(історичний та історіографічний аспекти)

Недостатньо переконливе обґрунтування ідентифікації тих чи інших географічних назв, що ми їх отримуємо з творів середньовічних арабських письменників, нерідко робить вразливою

аргументацію не лише у суто джерелознавчих, але й у загально-історичних дослідженнях (1, с. 52). Помилкові ототожнення можуть час від часу виявлятися настільки “зручними”, що продовжують успішно тиражуватися навіть через десятиліття після того, як їх виявили, спростували та належним чином пояснили фахівці-арабісти. Недостатня обізнаність з відповідною історіографією вкотре штовхає окремих дослідників на хибний шлях, пов’язаний з небезпекою виникнення ефекту сніжної лавини, коли первинне невірне твердження, сприйняте як достовірно доведене, призводить до нових помилкових висновків.

Саме таким чином сформувалася історіографічна ситуація навколо ідентифікації двох близьких за написанням топонімів з творів ал-Масуді та Ібн Хаукаля, пов’язаних відповідно у різних місцях текстів арабських географів чи то з описом так званої Константинопольської протоки (Босфор, Мармурове море та Дарданелли), чи зі згадками про торгівлю русів з цією місцевістю або про їхні напади на неї. В сучасній українській історіографії останнім часом закріпилася точка зору Б.О. Рибакова, І.М. Гапусенка та, особливо, О.Ф. Сидоренко, які, ґрунтуючись на висновках розвідки Н.К. Нефьодової (2, с. 113–115), вважають, що в обох зазначених випадках в джерелах мовиться про один і той же об’єкт – малоазійську область Візантійської імперії Анатолію, з якою руси торгували у X ст. й на яку вони ж напали перед 912–913 рр. (3, с. 116–119; 4, с. 55, прим. 68; 5, с. 19; 6, с. 44; 7, с. 12). На жаль, зазначені історики не враховують праці інших сходознавців, які переконливо спростували висновки Н. К. Нефьодової, що базувалися на невірному перекладі уривків з творів ал-Масуді та безпідставному ототожненні близьких за написанням, але різних топонімів (8, с. 24; 9, с. 185–186; 10, с. 19–28; пор.: 1, с. 53; 11, с. 307–308). Насправді в жодному з уривків Анатолія не згадується: в пасажах про напад русів на певну територію “Андалус” та про їхню торгівлю з місцевістю з такою ж назвою мова йде про Андалузію; в описі ж Константинопольської протоки – про візантійське місто Авідос, що перепиняло шлях до Константинополя з Егейського моря, та, відповідно, вільний вихід у море з протоки Дарданелли. Таким чином, руські купці відвідували аж ніяк не Анатолію, як стверджує О.Ф. Сидоренко (у єдиній відомій нам рецензії на монографію дослідниці

(12, с. 134–137) рецензент не помітив цієї прикрої помилки, й історик, як можна бачити з автореферату, повторила її у своїй дисертації на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук), а іспанську Андалузію, потрапити до якої вони могли чи то кружним шляхом з Балтійського моря навколо Європи, чи – з дозволу візантіїців – через Константинопольську протоку у Егейське та Середземне моря (пор.: 11, с. 308). На цьому другому шляху останнім візантійським “контрольним пунктом”, який неможливо було оминати, був саме Авідос.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бейлис В.М. К вопросу о конъектурах и о попытках отождествления этнонимов и топонимов в текстах арабских авторов IX–XIII вв. о Восточной Европе // Восточное историческое источниковедение и специальные исторические дисциплины. – Вып. 1. – М., 1989.
2. Нефедова Н.К. Куда ездили древние русы – в Андалузию или Анатолию? // Советское востоковедение (далі – СВ). – 1958. – № 4.
3. Рыбаков Б.А. Русь и страна “Андалус” в IX–X веках // СВ. – 1958. – № 4.
4. Гапусенко І.М. Київська Русь і Північне Причорномор’я // УДЖ. – 1961. – № 6.
5. Сидоренко О.Ф. Торговельні шляхи Русі зі Сходом у ранньофеодальний період // Історичні дослідження. Вітчизняна історія. – Вип. 15. – К., 1989.
6. Сидоренко О.Ф. Українські землі у міжнародній торгівлі (IX – середина XVII ст.). – К., 1992.
7. Сидоренко О.Ф. Українські землі у міжнародній торгівлі (IX – середина XVII ст.): Автореф. дис. ... докт. іст. наук. – К., 1997.
8. Бейлис В.М. Ал-Мас‘уди о русско-византийских отношениях в 50-х годах X в. // Международные связи России до XVII в. – М., 1961.
9. Беляев В.И. К вопросу о пересмотре вопроса // Уч. зап. Ленинградского ун-та. – 1962. – Серия востоковедческих наук. – № 306. – Вып. 16.
10. Минорский В.Ф. Куда ездили древние русы? // Восточные источники по истории народов Юго-Восточной и Центральной Европы. – М., 1964.

11. Бейліс В.М. Народы Восточной Европы в кратком описании Мутаххара ал-Макдиси (X в.) // Восточные источники по истории народов Юго-Восточной и Центральной Европы. — Вып. 2. — М., 1969.
12. Сергієнко Г.Я. [Рецензія] // УДЖ. — 1996. — № 6.